

2) роз'яснення аналітичних відмінностей – детальне дослідження того, якою мірою політична декларація, конституція країни, міжнародна конвенція чи певна філософія прав людини відповідають різним аспектам, пов'язаним з образом людини;

3) нормативне визначення належних вимог, що означає наявність різних варіацій у концептуалізації прав людини, простору для різноманітних регіональних документів з прав людини та різних шляхів збалансування індивідуальних прав з легітимними інтересами громадян;

4) консенсус, що означає обов'язок кожної культури, яка приєднується до дебатів з прав людини, продемонструвати готовність до компромісів заради досягнення порозуміння;

5) невизначеність, що означає відкритість різних трактувань образу людини, не порушуючи його мінімального змісту, який мусить бути збережений за будь-яких обставин;

6) релігійна нейтральність – аналіз людини на основі звернення до основоположних цінностей усіх культур.

Зазначені вище проблеми покликані сприяти подоланню методологічної невизначеності ціннісного характеру, оскільки будь-яке суспільство зберігає свою цілісність завдяки інтегруючій ролі соціальних норм і цінностей. Останні ж не лише потребують обґрунтування, а й самі визначають правила, очікування, стандарти, які реалізуються у взаєминах людей, а також формують нові основи духовного, культурницького, ідеологічного розвитку.

*Пилипчук В. Г.
директор Науково-дослідного інституту
інформатики і права НАПрН України,
член-кореспондент НАПрН України,
професор кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
(м. Київ)*

ГЛОБАЛЬНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ

На межі ХХ – ХХІ століть людство стало свідком третьої з часу свого існування інформаційної революції. Якщо дві попередні полягали в поширенні писемності та винаході друкарства, то третя пов'язана зі створенням електронно-обчислювальної машини й упровадженням інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людини, суспільства, держави та міжнародної спільноти.

Ці обставини стали визначальними у процесі інформатизації, який поглинув усі суспільні відносини сучасного світу. Поруч з позитивними наслідками вказаний процес має і протилежний бік. Аналогічно науковим винаходам в галузі ядерної фізики, що дали людству можливість не лише використати необмежену силу атома в мирних цілях, але й створити ядерну зброю, спроможну знищити все живе на Землі, так і залежно від мети використання, потенційно життєдайну і одночасно руйнівну силу можуть таїти в собі інформаційні технології.

Наше суспільство виявилися не підготовленим до адекватної протидії цьому явищу, особливо в умовах бурхливих сучасних міжнародних та внутрішньодержавних подій та глобального інформаційного протиборства, що нині відбувається.

Формування світового інформаційного простору внесло істотні кількісні та якісні зміни у зміст і характер сучасних викликів і загроз інформаційній безпеці України. Відповідно, під впливом таких докорінних змін сучасних інформаційних викликів і загроз має видозмінюватися й характер протидії їм.

Варто також звернути увагу на те, що в сучасній геополітичній ситуації змінюється політика практично всіх європейських країн, а також роль і місце військово-політичних механізмів забезпечення безпеки й оборони. На перший план висувається проблема будівництва нової системи європейської і національної безпеки. За нашими оцінками, ця система має включати усі наявні інститути безпеки за чіткого поділу їх функцій і повноважень. З геополітичної точки зору нова інформаційна ера змінює традиційні уявлення про символи могутності й способи досягнення світового панування.

Результати проведених досліджень надають змогу виокремити такі **основні геополітичні зміни** в інформаційній сфері:

1) інформаційний простір західних держав стрімко перетворюється в єдиний глобальний інформаційний простір, де домінуючу роль у контролі над інформаційними потоками відіграють США і країни ЄС;

2) формується глобальна інформаційна інфраструктура на основі мережі Інтернет, що може розглядатися як посилення просторової взаємозалежності держав;

3) істотно розширився військово-інформаційний простір, контрольований країнами НАТО, що включає території Східної Європи, країн Балтії та інших утворених на пострадянському просторі країн;

4) у сучасному інформаційному просторі підсилюються процеси, пов'язані з розвитком відносин партнерства й суперництва;

5) однією з основних сфер геополітичного протиборства стає інформаційний простір глобального, регіонального і національного рівнів. При цьому, його пріоритет на вказаних рівнях залежить від конкретних цілей держави і може постійно змінюватися.

За довгостроковими прогнозами, перспективи світового розвитку визначатиме глобальне перегрупування сил у результаті інформаційного прогресу в США, ЄС,

Японії, Китаї, Індії та Росії. Передбачається розвиток трьох потужних геостратегічних та **інформаційних “центрів світу”**: *американського* (США), *європейського* (Європейський Союз) й *азійського* (Китай, Індія, Японія). Подібним центром інформаційного впливу в сучасних умовах намагається стати і *Російська Федерація*. **Україна** в такій міжнародній конструкції посідає особливе місце завдяки геополітичному розташуванню.

За цих умов у різних країнах світу, зокрема в Росії, активно розробляються і застосовуються на практиці **інформаційно-психологічні засоби ведення глобального інформаційного протиборства**. Насамперед, вони стосуються сфери використання інформації проти людського інтелекту. Згідно з американською термінологією виділяються чотири основні категорії таких засобів:

- операції проти волі нації;
- операції проти командування противника;
- операції проти ворожих військ;
- операції на рівні національних культур.

Незважаючи на те, що засоби впливу (*дезінформація, чутки, пропаганда, агітація, міфи тощо*) залишилися колишніми, принципово новим елементом стали засоби одержання й доставки інформації. Це, зокрема, системи глобального та міжрегіонального телерадіомовлення, за допомогою яких реальні події з відповідними коментарями та спеціально підібрані факти й аргументи стають доступними аудиторії в багатьох країнах світу.

Слід звернути увагу на деякі **ключові проблеми інформаційної безпеки**:

- в інформаційній сфері людства відбуваються революційні зміни і трансформації, які активізують нові глобальні виклики і загрози;
- більшість країн світу вже зіштовхнулася з проблемами кібертероризму, кіберзлочинності та іншими проблемами інформаційної безпеки;
- протягом останніх десятиліть спостерігається тенденція до поширення інформаційної агресії і насилля;
- набувають поширення спроби маніпуляції свідомістю людини, агресивна реклама, періодично проводяться інформаційно-психологічні операції;
- майже у 120 країнах світу (за оцінками американських експертів) ведуться розробки інформаційної зброї або її елементів (для порівняння – розробки зброї масового знищення здійснюються у близько 20 країнах);
- наслідки використання сучасної інформаційної зброї (згідно з висновками вчених та експертів європейських країн, України, РФ і США) можуть бути співставними із застосуванням зброї масового ураження;
- новітні виклики і загрози в інформаційній сфері становлять реальну загрозу безпеці людства та міжнародному правопорядку.

Традиційний підхід до визначення загроз інформаційній безпеці дає змогу виокремити такі **основні групи загроз**.

Перша група пов'язана з бурхливим розвитком нового класу зброї – інформаційної, яка здатна ефективно впливати і на психіку, свідомість людей, і на інформаційно-технічну інфраструктуру суспільства й армії.

Друга група – інформаційно-технічні загрози для людини, суспільства і держави – це новий клас соціальних злочинів, що ґрунтується на використанні сучасної інформаційної технології (махінації з електронними грошима, комп'ютерне хуліганство тощо).

Третя група – електронний контроль за життям, настроями, планами громадян, політичних організацій.

Четверта група – використання нових інформаційних технологій в політичних цілях.

Запропонований підхід до аналізу системи інформаційного забезпечення та інформаційної безпеки, дає змогу виокремити такі головні групи загроз:

1) загрози, пов'язані з руйнуванням або деградацією базисної інформаційної підсистеми суспільства, що забезпечує збереження і розвиток його інформаційно-культурного ядра. Реальним носієм і зберігачем цього ядра є система освіти і виховання нових поколінь суспільства. Реальною загрозою для неї є, з одного боку, недостатня увага самого суспільства до захисту і розвитку свого інформаційно-культурного базису, а з іншого – зайвий і не завжди позитивний інформаційний вплив на цю систему з боку інших держав, зацікавлених у її трансформації у прийнятному для них напрямку;

2) загрози, пов'язані з руйнуванням або деградацією динамічної продуктивної інформаційної підсистеми суспільства. Реальними виробниками у цій сфері є всі наукові, технічні, аналітичні, ідеологічні центри, що створюють або імпортують відповідну інформаційну продукцію та інформаційні технології.

За нашими оцінками, які знайшли підтримку в ході вказаних міжнародних заходів, **жодна держава світу в умовах інформаційної глобалізації не здатна самостійно забезпечити власну інформаційну безпеку.**

Як зазначала М. Тетчер, *“сьогодні урядам, які допустили помилки в управлінні людьми або ресурсами, значно складніше уникнути проблем”*¹. Очевидно, що спектр загроз і потенційних впливів на розвиток інформаційного суспільства, які можуть виникати внаслідок протиправних дій у цій сфері, може коливатися від мінімальних, на перший погляд втручань, до дій, які мають наслідками катастрофи світового масштабу².

Рівень розвитку інформаційних технологій та можливість вільного здійснення дистанційних комунікацій в інформаційному суспільстві обумовлюють потребу

¹ *Тетчер М.* Искусство управления государством: Стратегии для меняющегося мира / пер. с англ. – М. : Альпина Паблишер, 2003. – 504 с. – С. 16.

² Останні, як їх характеризував С. Лем, можуть “досягати апокаліптичних розмірів”. (Лем С. Сумма технологии: Сомнения и антиомы : пер. с польского. / С. Лем. – М. : ООО “Издательство АСТ”; СПб. : Terra Fantastika, 2004. – 668, [4] с. – (Philosophy). – С. 23.

нового неупередженого бачення необхідності протидії сучасним викликам і загрозам, які відчують людина, суспільство, держава та уся міжнародна спільнота у вирії необмежених і майже неконтрольованих інформаційних потоків.

Сучасний стан запровадження в державі механізмів стимулювання розвитку інформаційного суспільства вимагає усвідомлення правовою наукою потреби забезпечення вітчизняного сегменту інформаційного простору від небезпечних проявів та подальшого розвитку інформаційного законодавства України.

*Пархоменко Н. М.
старший науковий співробітник,
вчений секретар Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(м. Київ)*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Загострення соціально-політичної ситуації в Україні у кінці 2013 – початку 2014 років вимагає об'єктивного наукового підходу до оцінки сутності, стану та напрямів розвитку державності та правової системи в Україні. Існує низка актуальних проблем, розв'язання яких є визначальним для відновлення миру і злагоди в українському суспільстві, ефективному розвитку соціально-економічних і політичних відносин. Зокрема, важливе значення має забезпечення правопорядку. Як відомо існує багато чинників соціального, економічного, політичного та юридичного змісту, які прямо чи опосередковано впливають на правопорядок. При цьому необхідно зазначити, що в результаті триваючої наукової дискусії в теорії права сформувалось декілька наукових підходів до визначення сутності правопорядку. Зокрема, під правопорядком розуміють систему правовідносин; стан урегульованості суспільних відносин на основі права та законності; стійкий правовий режим, який базується на основі права; стан правових відносин, зв'язків і урегульованість, впорядкованість, що засновані на праві і законності, атмосфера правового життя, що встановлюється на основі точного і повного здійснення правових приписів всіма суб'єктами права.

Загалом ідея правопорядку, його сутність і зміст носить універсальний характер і присутня на всіх етапах розвитку держави, але має на кожному з них певні особливості. На сучасному етапі розвитку держави і права правопорядок розглядається як результат режиму законності, стійкості та стабільності правового регулювання який виникає в результаті діяльності судових, адміністративних, законодавчих та інших органів державної влади з гармонізації інтересів суб'єктів суспільних відносин з точки